

Fülöp Endre

Érvelés, vita és társalgás

A meggyőzés lehetősége Michael Oakeshott politikafelfogásában

A politikáról való beszéd sokféle formát ölthet.

Politikáról vitatkoznak a Parlamentben a képviselők és a politológusok a hírmagyarázó műsorok stúdióiban. Politikáról beszélgetnek egy baráti összejövetelen a társaság közélet iránt érdeklődő tagjai, de a politika a voltaképpeni tárgya Hobbes, Hegel vagy Oakeshott egyes műveinek éppúgy, mint az ezeknek a műveknek a tanulmányozását célzó egyetemi szemináriumon folyó vitáknak. És persze politikáról esik szó akkor is, ha azt próbáljuk megvitatni, hogy milyen szerepet szán a meggyőzésnek Michael Oakeshott a politikáról folyó diskurzus különböző formái – vagy még inkább: módjai – esetében. Rögtön megállapíthatjuk tehát – kölcsönvéve Esterházy Péter egy ideillő mondatát –, hogy „mindenesetre az már látszik, hogy itt a tárgyról való beszéd része magának a tárgynak” (ESTERHÁZY 2003). Hozzátehetjük, hogy többszörösen is az: Oakeshott e témában írott fejtegetései ugyanis nemcsak annyiban érdekesek, hogy tartalmazzák az erről a kérdésről kialakított véleményét, hanem úgy is tekintetjük őket, mint az olvasóinak egy konkrét politikai kérdésben való meggyőzésére tett kísérleteket. Sőt Oakeshott elképzeléseinek nemcsak saját műveire, hanem a jelen előadásra is érvényesnek kell (vagy kellene) lennie, lévén szó ehelyütt is politikáról. Ami pedig azt jelenti, hogy nemcsak ez az előadás szól Michael Oakeshottól, hanem Michael Oakeshott is szól erről az előadásról – szerencsétlen esetben negatív példaként, szerencsés esetben pedig úgy, mint tárgyának megfelelő, adekvát politikai tárgyú beszédről.

Kérdés persze, hogy melyek az adekvát beszéd feltételei egy ilyen politikafilozófiai előadás tekintetében. Nos, ha csak nem járunk nagyon messze a magunk elé tűzött céltól, akkor pillanatnyilag a politikáról való beszéd „egyetemi” módját űzzük. „Egy egyetemen [pedig] – ahogy azt *A politika egyetemi tanítása* című esszéjében olvashatjuk – az intellektuális tőke nem felhalmozódott eredményként, ellentmondást nem tűrő tanként, az információk megbízható gyűjteményeként vagy adott tudásként jelenik meg, hanem a különböző gondolkodásmódok és szellemi irányzatok együtteseként, amelyek mindegyike a maga hangján vagy »nyelvén« szólal meg, és amelyek mindegyike a társalgás normái betartva – tehát nem a megerősítés vagy a tagadás, hanem a közvetett elismerés és alkalmazkodás módján – viszonyul egymáshoz.” (OAKESHOTT 2001, 269.) A kulcsszó természetesen a társalgás (nemcsak ebben a szövegrészben egyébként, hanem az egész oakeshotti életműben is). Az igazi politikafilozófiai művek társalgási viszonyban állnak egymással, közöttük cáfolatról vagy bizonyításról beszélni értelmetlenség. S Oakeshott javára legyen mondva, hogy ezt az elképzelést saját magára nézve is érvényesnek tekinti. „Az én célom nem a racionalizmus megcáfolása” – írja a *Racionalizmus a politikában* című esszéjében (OAKESHOTT 2001, 132), ami – ismerve az esszé egészét – akár álszentségnek vagy túlzott óvatosságnak is tűnhet-

ne, valójában azonban inkább arról lehet szó, hogy nem akar beleesni abba a hibába, amelyet például a Hobbes-értelmezők széles körében tapasztalt. „A bírálókat sajnálatos önhittséggel tölti el – olvashatjuk a *Leviatán*hoz írt előszavában –, hogy sikerült hibákat találniuk Hobbes filozófiájában. Kevés olyan róla szóló ismertetés akad, amely ne tucatnyi tévedés egyszerű leleplezésével végződne, amely tévedések mindegyike állítólag romba dönti az egész filozófiai rendszert, úgyhogy nem is igazán értjük, mitől számít Hobbes egyáltalán filozófusnak, ráadásul nagy filozófusnak.” (OAKESHOTT 2001, 328.) Ezt a hibát próbálja elkerülni Oakeshott, amikor belátja, hogy az a tény, hogy a politikai racionalizmusban alapvető ismeretelméleti tévedéseket fedezett fel, önmagában nem elégséges ahhoz, hogy a racionalizmust cáfoltnak tekintse. De nemcsak cáfolni nem akarja a racionalizmust, de még csak vitatkozni sem kíván vele, hanem – lévén a politikai beszéd „egyetemi” módjáról szó – csupán társalogni vele (és róla). „Egy társalgás célja [pedig] – írja *A költészet hangja az emberiség társalgásában* című esszéjében – nem valamely igazság feltárása, valamely tézis bebizonyítása, valamilyen következtetés levonása. A partnerek nem tájékoztatni, meggyőzni vagy megcáfolni akarják egymást [...], nézeteik különbözhetnek anélkül, hogy ebből konfliktusok támadnának.” (OAKESHOTT 2001, 492.)

Jogosan vethető fel ezek után a kérdés: lehet-e a politikai beszéd „egyetemi” módját választó előadó számára cél, hogy hallgatóit meggyőzze? Természetesen lehet, válaszolná Oakeshott, hiszen a társalgásban „egy beszélőnek sem tiltja meg senki, hogy a maga igazát bizonygassa” (OAKESHOTT 2001, 492), nem árt azonban tisztában lenni azzal, hogy az előadást nem a hallgatók meggyőzésében elért sikere minősíti. Ennek szem elől tévesztését veti egyébként Hobbes bírálóinak szemére is. Hobbes „tanításaiban természetesen vannak következtelenségek, egyes kritikusk pontok homályosak, akadnak bennük tévképzetek, sőt képtelenségek is” – írja a *Leviatán* előszavában (OAKESHOTT 2001, 329), s valószínűleg azt sem vonná kétségbe, hogy ezek káros befolyást gyakorolhatnak Hobbes rendszerének meggyőző erejére. Ez azonban szerinte „nem pecsételi meg az igazi filozófia sorsát” (OAKESHOTT 2001, 329), és pedig azért nem, mert a társalgásban nem az számít, hogy meggyőző-e az elhangzott érv, hanem az, hogy előreviszi-e a társalgás menetét. „Minden megnyilatkozás releváns – írja –; de a társalgásban betöltött relevanciát maga a társalgás menete határozza meg, külső mérce nem befolyásolja.” (OAKESHOTT 2001, 495.) Egy társalgásban az a fontos és az a szép, ahogy „a különböző fajtájú gondolatok szárnyat bontanak és egymás körül játszadoznak, reagálnak egymás mozgására és újabb és újabb erőfeszítésekre készítetik egymást.” (OAKESHOTT 2001, 492.) A fentiek alapján az az érzésünk támadhat, mintha Oakeshott Hobbes iránti tisztelete ugyanarról a töről fakadna, mint az iránt a lány iránt érzett rokonszenve és elismerése, aki, „hogy ne kelljen levonnia egy következtetést, kimond valamit, ami vérlázítóan lényegtelen megjegyzésnek tűnik, valójában azonban nem tesz mást, mint hogy egy unalmasnak talált érvet társalgássá alakít át” (OAKESHOTT 2001, 492). Legalábbis a hobbesi gondolkodásban elismert következtelenségek és képtelenségek, az egész életművet átható „szenvédeyes gondolat”, amely egy rendszer szisztematikus felépítését hivatott helyettesíteni, ezt az érzésünket látszik alátámasztani. S talán az sem merő véletlen, hogy a *Leviatán*hoz írott előszóban a mindennapi élettel kapcsolatban Oakeshott a következtelenség végső diadalát hirdeti (OAKESHOTT 2001, 295).

Oakeshott szerint tehát a politikai tárgyú beszéd „egyetemi” módjában nincs különösebb jelentősége a meggyőzésnek, amit ugyan furcsának, sőt abszurdnak tarthatnak

azok, akik a tudomány előrehaladását csak a bizonyításokra és végérvényes cáfolatokra épülő popperi tudományfilozófia terminusaiban képesek elképzelni. Ha azonban szigorúan elválasztjuk egymástól a politikai beszéd „egyetemi” és „professzionális” módját, és nemcsak hogy nem követeljük meg az előbbbitől, hogy az utóbbi hasznára szolgáljon, de kifejezetten óvunk a kettő összekeverésétől (ahogy ezt Oakeshott teszi), akkor ebből az következhet, hogy a politikáról folyó beszéd „egyetemi” módját nem kell, hogy döntés kövesse vagy szakítsa meg. Ha pedig nem kell döntenie, a meggyőzés sem lehet oly nagyon fontos. (Hiszen mit veszünk azzal, ha nem győzzük meg a másikat, és mit nyerünk azzal, ha igen?) Így akár el is fogadhatjuk Oakeshott nézetét a meggyőzés szerepét illetően. Ha másképp nem is, legalábbis úgy, mint egyet a több képviselhető álláspont közül. Ennél többet pedig valószínűleg maga Oakeshott sem ambicionálna, jelen előadásról nem is beszélve.

Bonyolultabb viszont a helyzet a politikáról folyó beszéd „professzionális” módját illetően, hiszen ennek időről-időre döntéshez kell vezetnie. Márpedig úgy tűnik, Oakeshott az érvelésnek és meggyőzésnek a társalgással való szembeállítását a politikai beszédnek erre a módjára is alkalmazza, és a szembeállításból ezúttal is az utóbbi kerül ki győztesen. „Röviden azt mondanám, hogy a politika az én elképzelésem szerint a *társalgás politikája szemben az érvelés politikájával*, amit ön javasolt” – írja Oakeshott Karl Poppernek egy 1948. január 28-án kelt levélben [www.michael-oakeshott-association.org/pdfs/mo_letters_popper.pdf], miután elolvasta az „Utópia és erőszak” című cikket, amelyben Popper annak a véleményének ad hangot, hogy a politikában két lehetséges út létezik egy döntés eléréséhez: az érvelésé és az erőszaké. De idézhetjük Oakeshottnak a London School of Economicson elmondott székfoglaló előadásának ismert részletét is: „[...] abban hihetünk, hogy értelmezési hibáink majd ritkábban fordulnak elő és kevésbé katasztrofálisak lesznek, ha megszabadulunk attól az illúziótól, hogy a politizálás bármiben több lehet, mint sugalmazások követése; ez társalgás, nem pedig érvelés.” (OAKESHOTT 2001, 164.)

Nem világos azonban, hogy a társalgás mennyiben kínál alternatívát az érvelés és a meggyőzés helyett a politikai beszéd „professzionális” módja esetében. Az „egyetemi” móddal kapcsolatban úgy fogalmaztunk, hogy nem a beszéd meggyőző ereje számít, hanem az, hogy az egyetemi nyelven folyó „tudós” társalgást mennyire képes továbblendíteni, mennyire képes arra, hogy a többi résztvevőt további gondolati erőfeszítésre készítse. Ezt a kritériumot a politikáról folyó beszéd „professzionális” módjára nem lehet alkalmazni, itt nem érhetjük be a társalgás fennmaradásával, itt időről időre döntésnek kell születnie.

Amikor Oakeshott a politikai beszéd „professzionális” módjával kapcsolatban a társalgás kifejezést használja, akkor a társadalomban együtt élő szokások, életmódok – oakeshotti terminológiával – gyakorlatok közti viszonyra kell gondolnunk, az érveléssel és meggyőzéssel szembeni állásfoglalás pedig ebben az esetben a különböző gyakorlatok képviselői számára jelent ajánlást. Azt tudniillik, hogy nem kell megpróbálnunk másokat meggyőzni arról, hogy az egyik életforma vagy világnézet értékeesebb vagy akár ugyanolyan értékes, mint a másik. Az érvelésnek lehet ugyan némi szerepe a társalgásban, de téved, aki azt gondolja, hogy valamilyen megkérdőjelezhetetlennek tűnő alapértékre, az emberi természetről vagy a társadalomról szóló, tudományosnak mondott elméletre hivatkozva érveléssé alakíthatja át ezt a társalgást, s végérvényesen meghaladottnak ítélné egy életmódot vagy szokást. Az erkölcsi, vallási, társadalmi és politikai gyakorlatoknak (oakeshotti értelmében véve a gyakorlat

szót) nem a megerősítés és a tagadás, hanem az elismerés és alkalmazkodás módjában kell viszonyulniuk egymáshoz. Nem vitázniuk, hanem társalogniuk kell.

Mindannak, amit az imént elmondtunk, ellentmondani látszanak a késői Oakeshott olyan megjegyzései, mint hogy a politika „tárgyaló és érvelő tevékenység olyan konklúziók elérése érdekében, amelyet mások meggyőzésére szánt érvek támasztanak alá” (OAKESHOTT 1975, 165), vagy hogy „minden politikai diskurzus a meggyőzésre irányul” (OAKESHOTT 2001, 193). A látszat ellenére nem arról van szó, hogy a meggyőzés vagy az érvelés szerepét illetően megváltozott volna Oakeshott véleménye. Abban történt elmozdulás, hogy mit nevez politikának. Míg korai írásaiban az életformák és gyakorlatok fent leírt társalgását a politika részének tekintette, sőt a kettő tulajdonképpen egybeesett, addig későbbi írásaiban (elsősorban az *On Human Conduct*-ban) a politika jelentése a társalgás feltételeinek megteremtésére és javítására korlátozódik.

Amikor korábban azt mondtuk, hogy Oakeshott nem vitakozni kíván a politikai racionalizmussal, hanem csupán társalogni, nem fogalmaztunk egész pontosan. A politikai tevékenységről alkotott racionalista elképzelésről, a politikában szükséges tudás és képesség racionalista felfogásáról valóban a társalgás hangján szól Oakeshott – még akkor is, ha minden bizonnyal meg van győződve ezek téves voltáról. Amikor azonban azt írja, hogy „az emberi tevékenységnek és érintkezésnek ez a felfogása [...] csak egy hangot ismer el, nevezetesen az érvekre támaszkodó beszéd hangját” (OAKESHOTT 2001, 491), azaz amikor azt veti a politikai racionalizmus szemére, hogy hangja a társalgásban – akarva vagy akaratlanul – egyeduralomra törekszik, akkor már nem társalog Oakeshott, hanem vitázik. Mert a politikáról való beszéd „egyetemi” módjában az egyetlen dolog, amelyben szerinte teljes körű egyetértésre lenne szükség, és amelyhez ennek megfelelően a vita és a meggyőző érvelés a megfelelő beszédmód, az az, hogy a társalgásban minden hangnak meg kell adni a szót. „Ha egy társalgást egy vagy két hang kisajátít, az [...] álnok bűn” – írja a *Költészet hangja*-ban (OAKESHOTT 2001, 495).

A fentiek alapján arra is következtetni lehet, hogy a politikai tárgyú beszéd „professzionális” módja esetében milyen szerepet szán a meggyőzésnek Oakeshott. A gyakorlatok, szokás, életmódok és hagyományok társalgása „nemcsak a legnagyobb részben, de ugyanakkor a legnehezebben megőrizhető az emberiség összes vívmánya közül” – írja egy helyütt (OAKESHOTT 2001, 493). A politika feladata e társalgás feltételeit megteremteni és állandóan javítani. A társadalmi együttélés szabályainak javításáról szóló politikai javaslatok – s az *On Human Conduct* szerint csak erről szólhat egy politikai javaslat – ezt célozzák. A társalgás ideális körülményeinek megvitatása pedig nem része a társalgásnak, a társalgás működése egyetértést vagy legalábbis beleegyezést feltételez a társalgás szabályai és feltételei tekintetében. Itt tehát valóban vitáról van szó, amelyben helyénvaló az érvelés és a meggyőzés.

Azt gondolom tehát, hogy nincs igazi ellentmondás Oakeshott korai és kései művei között a meggyőzés és az érvelés szerepét illetően a politikai beszéd különböző formáiban. S – mindazok ellenére, ami az iméntiekben elhangzott; azaz a következtetlenséget is vállalva – azt remélem, hogy valamelyest legalább Önöket is sikerült meggyőzőm.

IRODALOM

- ESTERHÁZY Péter 2003. *A szavak csodálatos életéből*. Budapest: Magvető.
 OAKESHOTT, Michael 2001. *Politikai racionalizmus*. Budapest: Új Mandátum.
 OAKESHOTT, Michael 1975. *On Human Conduct*. Oxford: Clarendon Press.